

A CSEH NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: EÖRY VILMA

Alapadatok

Érintett nyelvek: cseh, morva;¹ főbb kisebbségi nyelvek: szlovák, lengyel, német, sziléziai nyelv

Érintett országok: Cseh Köztársaság (Česká republika)

A nyelvek státusa az érintett országban: az Alkotmányban nem szerepel, hogy a cseh az ország hivatalos nyelve

A beszélőközösség mérete: az ország lakosságának száma: 10 850 620 fő (2023. március 31-i adat)²

A 2021-es census eredményei szerint az ország lakossága 10 524 167 fő.³

A nyelvi megoszlás:

Cseh: 8 996 475

Szlovák: 150 738

Lengyel: 30 183

Német: 10 151

Magyar: 8533

Roma: 4280 (becsült adatként 250 ezer, és nem nevezik meg a kisebbség típusát)

Rutén: 520

Ukrán: 88 873

1 Vitatott, hogy a morva önálló nyelv-e vagy a cseh területi változata. A Cseh Statisztikai Hivatal 2021. évi Cseh demográfiai kézikönyve külön nem sorolja fel a morvát kisebbségi nyelvi közösségként.

2 Lásd az 1. számú lábjegyzetet! Az adatok forrása: Czech Statistical Office. <https://www.czso.cz/csu/czso/home> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

3 Az ország Statisztikai Hivatala a migrációval indokolja a 2023-ra tapasztalható növekedést.

Egyéb: 475 020

Nem jelezte: 759 394

Morva: kb. 500 ezer⁴

A stratégiai dokumentum típusa: különféle jogszabályok, nyelvstratégia nincs.

A stratégia természete: központi nyelvstratégia nincs, két nyelvtörvénytervezet is volt, de egyiket sem fogadták el, különféle törvények tartalmazznak a nyelvre vonatkozó rendelkezéseket

A stratégia kiterjedése: mivel nincs központi nyelvstratégia, ez nem értelmezhető

A stratégia időtartama: mivel nincs központi nyelvstratégia, ez nem értelmezhető

Intézkedési területek: mivel nincs központi nyelvstratégia, ez nem értelmezhető

„Nyelvstratégiai mátrix”: A Cseh Köztársaság több nyelvi kisebbségnek is ott-hont ad. *De facto* az állam hivatalos nyelve a cseh, bár ezt az Alkotmány nem mondja ki. Nincs alkotmányos védelme a cseh nyelvnek, de megfigyelhető a cseh nyelv térvesztése a nyelvi globalizáció miatt

I. A nyelv története, jelenkori állapota

Az időszámítás előtti századokban kelták, majd germán törzsek lakták a mai Csehország területét. Az 5–6. században jelentek meg a szláv törzsek, majd a 8. század vége körül a Frank Birodalom hatására létrejött a Morva Fejedelemség, ahol megkezdődött a kereszténység terjedése is. A Morva Fejedelemség a magyarok bejövetelével bomlott fel. Közben a 9. század végén létrejött a Cseh Fejedelemség is. Ez először a Frank Birodalom vazallusa volt, majd az 1000-es évek elejétől a Német-római Birodalom része lett. Központja Prága, s a kereszténység terjedése is ezen a területen folytatódott. S bár közben Morvaországot bekebelezték, csaknem folyamatosan a Német-római Birodalom hűbéresei maradtak. A 12–13. század fordulóján Csehország fejlődésnek indult: sok német telepest hívtak be, ezzel kifejlesztették a nagy középkori városokat. A 14. században kezdődött virágkora, ekkor érte el legnagyobb kiterjedését.

4 Forrás: Czech Demographic Handbook 2021. Czech Statistical Office. <https://www.czso.cz/csu/czso/czech-demographic-handbook-2021> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

A huszita mozgalmak azonban visszavetették Európában játszott, pl. kereskedelmi szerepét.

A mohácsi csata után Csehország a Habsburgok fennhatósága alá került, először kisebb, aztán nagyobb mértékben egészen 1918-ig. Az 1618. évi rendi felkelés megtorlásaként II. Ferdinánd kiadta a *Megújított Országos Rendtartást*⁵. Ez többek között kimondta, hogy egyedül a katolikus az engedélyezett vallás, és ezzel elindította a cseh protestánsok csaknem teljes elvándorlását (pl. Magyarországra is). Helyükre idegen lakosság érkezett (főleg német, osztrák de sok itáliai, spanyol és magyar is). A rendelet a német nyelvnek a csehvel egyenlő jogokat biztosított, a nagy létszámú német lakosság miatt pedig fokozatosan a német nyelv lett a domináns az országban, s ez hosszú időre meghatározta a cseh nyelv helyzetét. A Német-római Birodalom 1806-os felbomlásával Csehország a Habsburg Birodalom részévé vált. Ekkor kezdtek kialakítani ipari központokat, ezáltal az ország gazdasági és vele a polgári fejlődése biztosítva volt, de anyanyelvűsége hiányzott. A 19. század cseh nemzeti mozgalmait sokat lendítettek ugyan a cseh nyelv megerősödésén is, de a városok – különösen Prága – még jó ideig túlnyomórészt német nyelvűek voltak, s Prága német kulturális központ is volt. A német hatás még ma is érződik a cseh életmódban, gondolkodásban.

Csehszlovákia (a Csehszlovák Köztársaság) 1918-ban (október 28.) jött létre, később ezt a trianoni döntés hivatalosan megerősítette. Magában foglalta Cseh- és Morvaországot, Szilézia egy kisebb részét s a Magyarországtól elcsatolt Szlovákiát és Kárpátalját. Megalakulásával szerzett jelentős német, magyar, lengyel, ruszin kisebbséget, bár németek nagy számban, lengyelek kisebbben korábban is éltek Csehországban. Demokratikus államnak számított, de kisebbségeinek nem biztosított semmilyen autonómiát. Némileg ez is befolyásolta azt, hogy a 2. világháború idején Szlovákia különválva a Német Birodalom kiszolgálójává vált, Csehországot pedig megszállták a németek, és területén protektorátust hoztak létre. A háborút a száműzetésben működő csehszlovák kormány irányításával az ország a szövetségesek oldalán győztesként fejezte be. Utána

5 Obnovené zřízení zemské. Csehországban 1627-ben, Morvaországban 1628-ban vezették be.

azonban az országban élő németek közül 2,7 millió lakost kitelepítettek, vagy más retorziót alkalmaztak velük szemben. Az ott maradt körülbelül 250 ezer német nyelvű állampolgár többsége a későbbiekben elhagyta az országot (haszonlóan jártak el a magyar kisebbséggel is).⁶

A háború után Csehszlovákia kommunista állam lett, erős gazdasággal, egészen 1989. novemberéig, a bársonyos forradalomig, amely a rendszerváltást hozta meg Csehszlovákia számára. 1993. január 1-jén különvált Csehország és Szlovákia, ez Csehország számára újabb fellendülést hozott.

A Cseh Köztársaság nyelvi közösségeinek lélekszámát fentebb ismertettük, de meg kell jegyezni, hogy a jelentős számú nyelvi kisebbség közül a népszámláláskor nem mindenki válaszolt a nemzetiségre vonatkozó kérdésre, ezért hiányos a statisztika. De élnek náluk külföldiek (bevándorlási háttérrel) is, közel félmillióan. S bár elvben megkülönböztetik a nemzeti, etnikai és egyéb kisebbségeket, ilyen felosztású statisztika, sajnos, nemigen lelhető fel.⁷

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

[III. A stratégia célja]

A Cseh Köztársaság alaptörvénye⁸ nem tartalmazza azt, hogy mi az ország hivatalos nyelve, államnyelve.

Az ország önállóvá válása után képviselők két alkalommal is benyújtottak nyelvtörvényjavaslatot a parlamentnek elsősorban azért, hogy mondják ki, a cseh az ország államnyelve és egyben hivatalos nyelve.

6 A bekezdés egészére l. Mészáros–Halász–Illés 2017: 223–259.

7 Az ország közelmúltjára vonatkozóan l. Mészáros 2013: 139–146.

8 Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992
<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

1. A csehországi első nyelvtörvénytervezet: Törvény a Cseh Köztársaság államnyelvéről és a nemzeti kisebbségek nyelvéről⁹

Először 1995. 12. 12-i keltezéssel nyújtottak be a parlamentnek elfogadásra és 1996. évi közzétételre egy törvényjavaslatot a következő címmel: *Törvény a Cseh Köztársaság államnyelvéről és a nemzeti kisebbségek nyelvéről*. Ez a törvényjavaslat minden valószínűség szerint a csehszlovák nyelvtörvények alapján és mintájára jött létre a Csehszlovákia felbomlása utáni helyzetnek megfelelő változtatásokkal.

A javaslat négy nagy fejezetből áll, az 1.-nek a címe: *Az államnyelv*. Először kimondja, hogy a Cseh Köztársaság államnyelve a cseh, valamint ez a szolgáltatások nyelve, az állami intézmények munkanyelve, a polgárok által létrehozott szervezetek nevének, a földrajzi elnevezéseknek és nyilvános feliratoknak a nyelve, az oktatás, a szerződések nyelve, a csehországi engedéllyel rendelkező hírközlő eszközök (rádió, televízió) nyelve, a termékeken levő vagy hozzájuk kapcsolódó információk nyelve.

A 2. fejezet címe *A nemzeti és etnikai kisebbségek nyelvének használata*. A törvényjavaslat deklarálja, hogy a kisebbségek használhatják nyelvüket nyilvánosan is a helyi önkormányzatokban, ha kiteszik a lakosságnak legalább 20%-át, okmányaikat anyanyelven (kétnyelvűen) is megkaphatják. Egyes neveket anyanyelvükön is használhatnak, és joguk van az anyanyelvű oktatáshoz, ha létszámban eléri a törvényben előírt arányt. A kisebbségek nyelvüket is tanulhatják idegen nyelvként, ha van erre alkalmas iskola, anyanyelvükön adhatnak ki folyóiratokat, könyveket, lehetnek anyanyelvű hírközlő eszközeik, és törvényben előírt időt kaphatnak a cseh nemzeti médiában.

A törvénytervezet 3. fejezetében *a más nyelvek használatára vonatkozó jogokat* és lehetőségeket sorolják fel, ilyen az idegenek (csehül vagy szlovákul nem értők) joga arra, hogy szükség esetén tolmácsot kaphassanak. A 4. fejezet a záró rendelkezéseket fekteti le, és az érvénybe lépést határozza meg.

⁹ Zákon ze dne 1996 o státním jazyce České republiky a o jazycích národnostních menšin <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t201800.htm> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).

Ez a törvényjavaslat terjedelmes (21 ezer karakternyi), különösen a csaknem másfél évtizeddel későbbi hasonló tartalmú következő nyelvtörvény-tervezetthez képest. Majdnem háromnegyedét az államnyelvre vonatkozó törvényszöveg és a rá vonatkozó indoklás teszi ki, s egynegyed rész marad a nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználatának és az idegen nyelvek használatának szabályozására és az indoklásra.

A törvényjavaslatot nem fogadták el, a hivatalossá lett törvények közé nem került be.

2. A csehországi második nyelvtörvényjavaslat: Törvény a Cseh Köztársaság hivatalos nyelvéről (tervezet, 2019)¹⁰

Ezt az államnyelvtörvény-javaslatot 2019 januárjában nyújtották be a parlamentnek, mégpedig kommunista párti képviselők. Címe: *Törvény a Cseh Köztársaság hivatalos nyelvéről*, az 1995/96. évi tervezettel ellentétben ennek már nincs a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatára vonatkozó része, bizonyára a 2003-ban hatályba lépett nemzetiségi törvény miatt.¹¹ A parlament sok kritikával illette, de továbbküldte a kormánynak. A kormány elutasító véleménye 2019. február 8-án született.¹² A törvényjavaslatot ennek értelmében máig sem fogadták el, nem található a cseh törvénytárban. Mivel azonban ez már a második kísérlet volt államnyelvtörvény létrehozására, érdemesnek látszik mind a törvény tervezetét, mind a kormány elutasító véleményét röviden ismertetni.

Az ismertetés követi a törvényszöveg szerkezeti vázát. A törvényjavaslat a bevezető után négy paragrafusból áll, majd nagyobb lélegzetű indoklás következik, amelynek van egy általános és egy különleges része.

10 ZÁKON ze dne ...2019 o státním jazyce České republiky <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=378&CT1=0> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).

11 Zákon o právech příslušníků národnostních menšin v České republice (zákon č. 273/2001 Sb.) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

12 Stanovisko vlády k návrhu poslanců Stanislava Grospiče, Miroslava Grebeníčka a Ivo Pojezného na vydání zákona o státním jazyce České republiky, (sněmovní tisk č. 378) 2019. <https://www.hlidacstatu.cz/data/DetailText/veklep/KORNB8QK9N25?p=prilohy%5b1%5d> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

A bevezető megfogalmazza, hogy a Cseh Köztársaság parlamentje arra alapozott e törvény megalkotásakor, hogy a cseh nyelv a cseh nép önazonosságának legfontosabb jelképe, a Cseh Köztársaság kulturális örökségének legbecsesebb értéke és szuverenitásának kifejezője, valamint állampolgárainak legáltalánosabb kommunikációs eszköze, amely biztosítja szabadságukat, méltóságuk és jogaik egyenlőségét a Cseh Köztársaságban.

1.§

(1) Deklarálja, hogy „A Cseh Köztársaságban az államnyelv a cseh nyelv”.

(2) Hangsúlyozza az államnyelv általános helyzetét, funkcióját és értékét: „Az államnyelv elsőbbséget élvez a Cseh Köztársaság területén használt többi nyelvvel szemben.”

(3) Hivatkozik arra, hogy a liturgikus nyelveknek¹³ és a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok nyelvének használatára külön (speciális) törvények vonatkoznak.

2.§

(1) Az államnyelv használatának szabályozását a hivatalos kapcsolatokban, az oktatásban, a fegyveres erőknél, a fegyveres testületekben, a bírósági eljárásokban, a közigazgatási eljárásokban, a büntetőeljárások és a közönségkapcsolatok területén a már meglévő jogszabályokhoz utalja.

(2) Az államnyelv használatát a nemzetközi kapcsolatokban, a nemzetközi szervezetekben és a nemzetközi szerződések megkötésekor a Cseh Köztársaság által kötött nemzetközi szerződések szabályaihoz utalja.

3.§

A különleges jogszabályokban megszabott, az állam nyelvének használatával kapcsolatos feltételek és kötelezettségek megszegése az e jogszabályokban megállapított szankciók hatálya alá esik.

4.§

A törvény hatályba lépését kihirdetése napjához köti (mint általában az európai jogban).

13 Magyar megfelelője lehet az *egyházi szertartásnyelvek* is.

Az Indoklás

Általános rész

A cseh nyelv használatára az állami és a közélet minden területén vannak szabályozások a Cseh Köztársaság érvényes jogrendjében. Példaként az oktatási, a nyilvántartási törvényt, a polgári perrendtartást, a büntetőeljárás kódexet, a közigazgatási eljárás kódexét, a képviselőház magatartási kódexét, a kereskedelem engedélyezéséről szóló törvényt, a cseh televíziós és rádiós törvényt, a műsorszolgáltatási törvényt említi, természetesen a végrehajtási rendeletekkel együtt.

A törvényalkotó a törvény megalkotásának okát és céljait a következőképpen foglalja össze:

Célja a cseh nyelv védelme, bár tudja, hogy erre ez a jelenlegi jogszabály nem nyújt kielégítő biztosítékot.

A védelem szükségességének oka: hosszú ideje egyre növekvő tendenciát mutat a cseh nyelv háttérbe szorulása, és nem csak a közéletben. Elmozdulás figyelhető meg az idegen nyelvek javára, különösen azokon a területeken, amelyeknek továbbra is feltétlenül cseh nyelvűeknek kell maradniuk.

A törvényi szabályozás szükségességének további oka: Néhány olyan európai országgal (pl. Szlovákia, Ausztria, Spanyolország, Franciaország) ellentétben, amelyek nyelvüket hivatalosan, államilag védik alkotmányukban, a cseh jogrendszer nem teszi ezt nyelvével. Legutoljára még Csehszlovákia megalakulása idején mondta ki az 1920. évi alkotmány, hogy „a nyelvi törvény alapelveit a Csehszlovák Köztársaságban az ezen alkotmányos charta részét képező külön törvény határozza meg”. Ez a törvény volt a *Csehszlovák Köztársaság nyelvjogi alapelveit meghatározó törvény*,¹⁴ amely kimondta, hogy „a csehszlovák nyelv az állam, a köztársaság hivatalos nyelve”. Ennek az alkotmányos oltalomnak az eltörlése óta a cseh nyelvnek az alkotmány nem biztosít semmiféle védelmet, és

14 Čis. 122. Zákon z dne 29. února 1920. podle § 129 ústavní listiny, jimž se stanoví jazykového práva v republice Československé <https://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

ennek meg is mutatkozik negatív hatása. Így a valóság, hogy a cseh nyelv a cseh nemzet sajátossága, kulturális öröksége és a Cseh Köztársaság szuverenitása kifejeződésének legnagyobb értéke, valamint hogy a polgárok általános kommunikációs eszköze, teljesen figyelmen kívül marad, pedig ez biztosítja szabadságukat, méltóságukat és jogaik egyenlőségét a Cseh Köztársaságban.

A javaslat célja

A cél a cseh nyelv mint nemzeti nyelv jogi védelmének biztosítása, ha alkotmányos oltalomban már nem részesül. Ez – legalábbis keretként – a történeti fejlődésen alapuló jogi normák és gyakorlat alapján előírja, hogy hangsúly kerüljön a cseh nyelvnek mint a cseh kulturális identitás nélkülözhetetlen elemének védelmére anélkül, hogy ezzel bárki befolyásolná a cseh állampolgárok [a többi, nem cseh anyanyelvű cseh állampolgár] nyelvi jogait, tehát „A javaslat célja nem a cseh nyelv használatára vonatkozó új intézkedések bevezetése”.

A javaslat hatása az állami, a regionális és az önkormányzati költségvetésre

A benyújtott törvényjavaslat nincs hatással sem az állami költségvetésre, sem a régiók és az önkormányzatok költségvetésére.

A Cseh Köztársaság alkotmányának 10. cikke szerinti törvényi rendelkezés és a nemzetközi szerződések betartása

A törvénytervezet nem áll ellentétben a Cseh Köztársaság szisztematikus rendjével, és nem ellentétes a Cseh Köztársaságot kötelező nemzetközi szerződésekkel sem.

Összhang az Európai közösségi joggal

A törvénytervezet nem tartozik az Európai Unió joghatósága alá.

Egyéb előírások

A benyújtott törvénytervezet nincs hatással a Cseh Köztársaság üzleti környezetére. Nincs negatív hatással a társadalomra vagy a környezetre, valamint a férfiak és nők közötti egyenlőségre.

Különleges rész

K1. § Még egyszer kimondja a törvény: „A cseh nyelvet a Cseh Köztársaság állami nyelvének nyilvánítjuk.” Így védelmet kap mint a cseh állam és a kulturális identitás nélkülözhetetlen eleme, mint a cseh nemzet sajátosságának legfontosabb jellemzője. „Ugyanakkor megőrizzük a Cseh Köztársaság nemzeti és etnikai kisebbséget alkotó polgárainak nyelvi jogát.”

A javasolt módosítás megegyezik az indokolás általános részében említett országok alkotmányában leírtakkal, és teljes mértékben tiszteletben tartja a Cseh Köztársaság jogrendjében alkalmazott speciális törvények által a cseh nyelv használatára vonatkozó hatályos jogszabályokat.

K2. és K3. § Meghatározza a cseh nyelv használatát az állam és a közelet minden területén, valamint a nemzetközi kapcsolatokban.

K4. § „A törvény a Törvénygyűjteményben való kihirdetésének napjával lép hatályba.”

A törvényjavaslatot 2019 januárjában a képviselőház elé terjesztették, a vita után visszajuttatták a kormánynak, a kormány írásban fogalmazta meg véleményét. Ezt négy pontba szedve egy február 8-i keltezésű dokumentum¹⁵ tartalmazza. A dokumentum tartalma összefoglalva:

1. A kormány egyetért a cseh nyelvnek a cseh nemzet életében betöltött kiemelkedő szerepével, de nem gondolja, hogy ezt a javaslatban ajánlott módon rögzíteni kellene. A nyelv védelmét és terjesztését megfelelő szakmai,

¹⁵ Stanovisko vlády k návrhu poslanců Stanislava Grospiče, Miroslava Grebeníčka a Ivo Pojezného na vydání zákona o státním jazyce České republiky, (sněmovní tisk č. 378) <https://www.hlidacstatu.cz/data/DetailText/veklep/KORNB8QK9N25?p=prilohy%5b1%5d> (letöltés napja: 2023. 09. 19.).

állami és pedagógiai intézmények elvégzik. A cseh nyelv hivatalos és iskolai használatát törvények szabályozzák, és a gyakorlat sem mutat olyan hiányokat, amelyek új szabályozást igényelnének. A benyújtott törvényjavaslat rendelkezései egyébként sem segítik a cseh nyelv háttérbe szorulásának megakadályozását, és kérdés, hogy törvénnyel lehet-e változtatni a nyelv természetes fejlődésén, például az idegen szavak átvételén. Ezeket a nemzetközileg használt angol, pl. technológiai kifejezéseket nem kívánatos mindenáron lefordítani cseh nyelvre.

2. A törvényjavaslatnak szinte nincs normatív tartalma, pedig ez a jogszabályokra nézve feltétel. A cseh nyelvnek a Cseh Köztársaság államnelveként történő megjelölése csupán nyilatkozat lenne, hiszen a Cseh Köztársaságban a cseh nyelven kívül nem jöhet számításba más nyelv a hivatalos kommunikáció nyelveként. Mivel ilyen nincs, a javaslat nem is ajánl szankciókat.
3. A törvényjavaslat homályos, amikor előírja az állami nyelv elsőbbségét a Cseh Köztársaságban használt más nyelvekkel szemben. Megemlíti a szlovák nyelv különleges státusát, amelyet bizonyos esetekben a meglévő jogszabályok a cseh nyelvvel egyenrangúként kezelnek [pl.: a közigazgatási törvény 16. § (1), a kereskedelmi törvény 31. § (8), az oktatási törvény 108. § (4)], a javasolt módosítás ezeket megkérdőjelezné.
4. A „liturgikus nyelv” kifejezés a szlovák jogszabályok mintájára kerülhetett a javaslatba, és kimondja, hogy ezek használatát külön törvények szabályozzák. Ilyen törvény a Cseh Köztársaságban nincs (a nyelvhasználatra vonatkozóan Szlovákiában sincs), és nincs is szükség rá, hiszen az ilyen jogszabályok beavatkoznának az egyházaknak az Alapjogi charta 16. cikkének (2) bekezdésében garantált belső autonómiájába.

Ez az elutasítás érvényesült, és a további parlamenti viták után sem emelték törvényerőre a javaslatot.

3. Egyéb, a nyelvhasználatot szabályozó törvények

2001-ben megszületett és 2003. január 1-jével életbe lépett a *Nemzeti kisebbségekhez tartozók jogairól* című nemzetiségi törvény.¹⁶ Ebben szó van a Cseh Köztársaság államnyelvéről, de jóval kisebb terjedelemben, mint az 1995/1996-os államnyelvről szóló törvényjavaslatban, és nem az államnyelv védelme áll a középpontban, hanem a kisebbségek jogai, köztük a nyelvi jogok is.

A Cseh Köztársaságban a cseh nyelv, esetlegesen más nyelvek használatára vonatkozó szabályokat ágazati törvények tartalmazzák. A legfontosabbak közé tartoznak a közigazgatási törvény, a közigazgatási eljárás kódexe, az oktatási törvény, a nyilvántartási törvény, a polgári perrendtartás, a büntetőeljárás kódex, a képviselőház magatartási kódexe, a kereskedelem engedélyezéséről szóló törvény, a cseh televíziós és rádiós törvény, a műsorszolgáltatási törvény. Szabályozva van a fegyveres erők és testületek, a közönségkapcsolatok nyelvhasználat, valamint az államnyelv használata a nemzetközi kapcsolatokban. A törvények egy része a szlovák nyelvet mint a csehvel egyenrangúan használhatót jelöli meg.

IV. Szerkezeti felépítés

Mivel a területre többféle jogszabály vonatkozik, de nincs egységes, központi nyelvstratégia, ezért a *II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények* című fejezetben olvasható a vonatkozó jogszabályok szerkezetének ismertetése.

V. Intézkedési területek

Részletesen lásd a *II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények* című fejezetben.

16 Zákonn o právech příslušníků národnostních menšin v České republice (zákon č. 273/2001 Sb.) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273> (letöltés napja: 2023. 09. 19.).

VI. Ütemterv

Mivel nincs központi nyelvstratégia, ezért ez nem értelmezhető.

VII. Feladat- és hatáskörök

A törvényalkotásért és a végrehajtásért felelős szervek, intézmények: az ágazati törvényekben megnevezett szervek, intézmények.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

Mivel nincs központi nyelvstratégia, ezért ez nem értelmezhető.

IX. Összehasonlítás, kitekintés

A Cseh Köztársaságnak nincs és nem volt elfogadott (állam)nyelvtörvénye. A törvénytervezetek mindegyike (1996, 2019), különösen az első magán viseli a csehszlovák korszak jogalkotási gyakorlatának továbbéltetési szándékát, amikor az állam a cseh és szlovák nyelvűség (bár ezeket inkább egy nyelvnek, csehszlovák nyelvnek tartották) és a valóban jelentős létszámú nemzeti kisebbségek miatt érezte magát kényszerítve arra, hogy ilyen törvényt létrehozson. A mai hivatalos politika elsősorban e körülmények hiányával indokolja az államnyelvtörvény szükségtelenségét, és azt, hogy bárhol, akár az Alkotmányban kimondják, hogy az országban a cseh a hivatalos nyelv. A törvénytervezetek valódi célja pedig szinte csak a cseh mint hivatalos nyelv törvényi szintű kodifikálása volt, a többi rész mindkét szövegben nagyon óvatos, olykor következtetlen, konkrétumokat, ennek megfelelően végrehajtási felelősöket, szankciókat és ütemtervet nem rendel a tervezetekhez.

A mérvadó tudományos publikációkban nem is esik szó ezekről az államnyelvtörvény-tervezetekről. A cseh nyelvtudomány hagyományosan inkább funkcionális, leíró, nem előíró, nem is vesznek tudomást a törvényi szabályozó törekvésekről. Maga a nyelvvédelem fogalom sem kerül elő, holott nyilvántartják

a standardot, a szabályozott nyelvhasználatot (*spisovná čeština*) pl. *A nemzeti nyelv. A cseh nyelv új enciklopédikus szótára*¹⁷ című műben. A nyelv művelés ugyanitt előkerül *regulace jazyka* néven, de ehelyett a Jernudd¹⁸ nyomán kidolgozott nyelvi menedzselés (*jazykový management*), ennek elmélete és gyakorlata játssza a főszerepet a nyelvi problémák megoldásában (vö. még Nekvapil, Neustupný¹⁹ stb.). Jernudd²⁰ nyomán a nyelvpolitika, ezen belül a nyelvtervezés részeként tárgyalják a nyelvi menedzselést.²¹

Európai összehasonlításban Csehország nincs egyedül ezzel a nyelvpolitikai-nyelvstratégiai állásponttal, hasonló a helyzet pl. Németországban is: a nyelvközösség egy részének az igényeit az államalkotó közösség anyanyelvének alkotmányos oltalmára és a nyelvhasználat jogi védelmére a politika a tudományra is hivatkozva elutasítja.

A magyarországi helyzetre nézve tanulságos lehet, hogy a nyelvhasználat, a normativitással akadémiai szinten, tudományosan is foglalkoznak, ezt a feladatot nálunk ma hivatalosan kevésbé vállalják. Helyette inkább anyanyelvi közösségek szerveznek anyanyelvi csoportokat, rendezvényeket, jelentetnek meg kiadványokat, de ezek természetüknél fogva inkább csak az érdeklődés felkeltésére és fenntartására alkalmasak. És bár egy nyelvtörvénytervezet nálunk esetleg elfogadnának, elutasítottasága is nagy lenne. Magyarországon a nemzeti nyelv alkotmányos oltalom alatt áll ugyan, de a nyelvhasználat egészséges egyensúlyának megőrzése, a nyelvhasználók érdekeinek figyelembevétele, valamint a nemzeti közösség nyelvére irányuló, jelentőségének, szerepének megfelelő, tudományos megalapozású, összefoglaló és megvalósítható elképzelés, program (nyelvstratégia) ma sincs, még a parlament elé sem került, nem úgy, mint Csehországban a – bár kisebb igényű – nyelvtörvénytervezet.

17 Karlík–Nekula–Pleskalová 2018.

18 Pl.: Jernudd 2000.

19 Nekvapil–Sherman 2014; Neustupný 2002.

20 Jernudd 1993.

21 Dovalil 2013; Dovalil–Šichová 2017.

Felhasznált irodalom

- Czech Demographic Handbook 2021*. Czech Statistical Office. <https://www.czso.cz/csu/czso/czech-demographic-handbook-2021> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).
- Dovalil 2013. Dovalil, Vít: Zur Auffassung der Standardvarietät als Prozess und Produkt von Sprachmanagement. In Hagemann, Jörg – Klein, Wolf Peter – Staffeldt, Sven (Hrsg.): *Pragmatischer Standard*. Stauffenburg, Tübingen, 2013. 163–176.
- Dovalil–Šichová 2017. Dovalil, Vít – Šichová, Kateřina: *Sprach(en)politik, Sprachplanung und Sprachmanagement*. Universitätsverlag Winter, Heidelberg, 2017.
- Jernudd 1993. Jernudd, Björn H.: Language planning from a management perspective: An interpretation of findings. In E. H. Jahr (ed.): *Language Conflict and Language Planning*. Mouton de Gruyter, Berlin, 1993. 133–142.
- Jernudd 2000. Jernudd, Björn H.: Language management and language problems: Part 1 [An introduction to the special issue]. *Journal of Asian Pacific Communication*, 10. (2000) 2. 193–203.
- Karlík–Nekula–Pleskalová 2018. Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (red.): *Národní jazyk. Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2018. <https://www.czechency.org/index.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 10.).
- Mészáros 2013. Mészáros Andor: *A mai Csehország. Bevezetés a Cseh Köztársaság tanulmányozásába*. Esztergom, Szent Adalbert Kelet- és Közép-Európa Kutatásokért Alapítvány, Esztergom, 2013. 139–146.
- Mészáros–Halász–Illés 2017. Mészáros Andor – Halász Iván – Illés Pál Attila: *Visegrádi kézikönyv. Történelem – politika – társadalom*. Szent Adalbert Kelet- és Közép-Európa Kutatásokért Alapítvány, Esztergom, 2017. 223–259.
- Nekvapil–Sherman 2014. Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah: Jazykový management a teorie jazykového managementu: úvodní poznámky [Language management and Language Management Theory]. *Slovo a slovesnost*, 75. (2014) 4. 245–254.

Neustupný 2002. Neustupný, Jiří V.: Sociolingvistika a jazykový management [Sociolinguistics and language management]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 38. (2002) 4. 429–442.

Jogi források

Čís. 122. Zákon z dne 29. února 1920. podle § 129 ústavní listiny, jimž se stanoví jazykové právo v republice Československé <https://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

Stanovisko vlády k návrhu poslanců Stanislava Grospiče, Miroslava Grebeníčka a Ivo Pojezného na vydání zákona o státním jazyce České republiky, (sněmovní tisk č. 378) 2019. <https://www.hlidacstatu.cz/data/DetailText/veklep/KORNB8QK9N25?p=prilohy%5b1%5d> (letöltés időpontja: 2023. 09. 10.).

Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.)

Zákon o právech příslušníků národnostních menšin v České republice (zákon č. 273/2001 Sb.) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).

Zákon ze dne 1996 o státním jazyce České republiky a o jazycích národnostních menšin. <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t201800.htm> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.)

Zákon ze dne ... 2019 o státním jazyce České republiky. <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=378&CT1=0> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).